

KNJIŽEVNA POROČILA

France Kidrič: Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije. Razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani. MCMXXIX. 1. snopič. 136 strani.

Slovenska Matica, ki je že z lanskimi publikacijami dokazala, da je preživela svojo povojno krizo in da je še vedno poklicana omogočati izdajanje znanstvenih del, zlasti umetnostno in slovstveno teoretičnih, je letos med drugim naklonila svojim članom prvi snopič velike in reprezentativne Zgodovine slovenskega slovstva. Slovenska in južnoslovanska javnost je potrebno in pričakovano delo pozdravila z izrednim priznanjem (prim.: Jutro 25. maja 1929, Slovenec 1. junija 1929 in Srpski književni glasnik 1929, 233); to po vsej pravici tudi zasluži.

Že oprema knjige pomeni za naše razmere okusno novost. Ne mislim tu samo na papir, tisk in črke, ki sodijo med najboljše in najlepše, kar premoremo, ampak zlasti na zunanji in notranji naslov (po načrtu arh. Plečnika) s črkami, razvrščenimi po mirnih geometričnih likih v rdečem in črnem tisku. S tako zunanostjo se pri nas ponaša le malo knjig, morala pa bi postati običajna.

Kakor zunanja, tako je nova tudi notranja arhitektura. Avtor se je zavedal, da so «zastarelost metode, nepreglednost periodizacije, nezadostno iskanje vzročnih zvez, pomanjkanje doganljivosti in sinteze pač glavni vzroki, da naše literarne zgodovine laiku niso oni vzljubljeni kažipot, ki bi mu morale biti» (LZ 1927, 450). Zato si je moral poiskati novo metodo, novo arhitektoniko. Že v naslovu je označil, da mu je šlo za razvoj, obseg in ceno pismenstva, književnosti in literature. (Termini so deloma novi, a v glavnem v skladu z onimi, ki jih rabi v svojih predavanjih univ. prof. Prijatelj; pismenstvo obsega rokopisne spomenike, književnost vse, kar je izšlo v knjigi, literatura pa produkcijo z umetniškimi stremljenji; slovstvo je najširši pojem in obsega poleg naštetega tudi v ustnem izročilu živečo narodno pesem in prozo.)

Nova smer Kidričevega iskanja se vidi tudi v periodizaciji in v razvrstitvi snovi. Od šestih poglavij prvega snopiča (1. Stoletja beležk brez literarne tradicije; 2. Delo za protestantski repertorij v 16. stoletju; 3. Ob petdesetletnici protestantske knjige; 4. Delo katolikov izza srede 16. stoletja; 5. Knjižna pomagala protestantov 1598—1750; 6. Ob dvestoletnici slovenske knjige) sta tretje in peto poglavje posvečena ceni, sintezi, ostala razvoju in obsegu.

Moderni slovstveni zgodovinar se ne zadovoljuje z nanizavanjem in naštevanjem dogodkov in z biografskimi ekskurzi, temveč hoče podajati živ razvoj, linijo in kontinuiteto. Zato je tudi Kidrič pri razvojnih poglavjih stopal po novi, neizhojeni, a hvaležni stezi. Po uvodnih izvajanjih, ki črtajo evropski okvir (pozna se, da se je globlje bavil s komparativno literaturo), se je ozrl na splošno socialno in kulturno stanje na Slovenskem, dognal eventualna književna središča, kjer je ali pa ni vzknilo to, kar bi bilo pričakovati, in zakaj ne, nato pa se lotil razvoja.

Ker je odklonil bio- in bibliografski način dosedanjih naših slovstvenih pregledov (stavek v Srpskem književnem glasniku o. c., ki pravi, da je gospod prof. Kidrič «pristalica biografsko-bibliografskog smeru u književnoj istoriji», je pač pomota!), ni usmeril svoje dispozicije (in delitve v odstavke) po osebah, marveč po generacijah, ki jih računa po 25 do 30 let. Samo bistvene, za slov-

stveno zgodovino pomenljive podatke iz življenja piscev je omenjal v zvezi z literarnimi dogodki, na koncu vsake generacije pa še letnico smrti; ostali podatki so takó v biografskem leksikonu. Da ni bilo treba razkosati razdobij s podnaslovi, jih je postavil nad črto. Zbrani v zaporednost dajo tole zanimivo sliko: n. pr. za 2. poglavje: širjenje protestantizma do 1548; poskusi (slovenski književni) 1523—1540; akcija proti protestantom 1547; Trubar 1548 do 1553; zveza med Vergerijem in Trubarjem 1554—1556; Trubarjeva slovenska in hrvatska tiskarna 1556—1561; Ungnadov biblijski zavod 1561—1563; splošni razmah prve in druge generacije 1565—1589; prizadevanje druge in tretje generacije 1590—1598; ali pa za 4. poglavje: vpliv protestantske književne prakse; sodobniki protestantov 1551—1559; tretja generacija 1596—1630; Hrenova generacija 1559—1630; poskusi četrte generacije 1631—1677; ustalitev programa 1678—1750. Lep dokaz, da more biti delo sistematično in pregledno, čeprav ni zunanje razdeljeno na nešteto odlomkov. Že v svojih predavanjih je prof. Kidrič izražal zahtevo, da bodi tudi znanstven spis zgrajen kakor novela: vsako poglavje pripravljaj za novo in novo izviraj iz prejšnjega. Nепretrgano prikazovanje celotnega razdobja z enotno vodilno smernico in po generacijah, ki so druga drugi pripravljale in trebile pot, torej stopnjevanje od rahlih začetkov do intenzivnega dela, razmaha in boja, ter iskanje vzročnih vezi so momenti, ki povzročajo, da čitaš z zanimanjem in napetostjo. Zlasti protestantska doba je slikana, rekel bi, dramatično. Tudi dejstvo, da je to znanstvena knjiga brez motečih opomb pod črto, je v korist zunanji obliki in gladkemu čitanju. Kar spada k stvari, je avtor pač povedal v tekstu; pod črto se omenjaj po njegovi šoli le gola dokumentacija, a ta bo zbrana na koncu zaključnega snopiča, kjer jo bo našel, kdor ne bo čital knjige zgolj v informacijo in kot kašipot. — Z redko iznajdljivostjo je znal vzbuditi zanimanje za še tako nezatno snov; dà, celo popolnoma negativna, književno brezplodna razdobja zaživé pod njegovim peresom; ni se jim izogibal s suhimi ugotovitvami o literarni revščini ali z molkom, ampak se je zamišljal, primerjal in iskal vzroke. V 15. stoletju n. pr. se je v področju znanstva in slovstva vršila drugod že ostra tekma živih jezikov z latinskim, pri nas pa še najpotrebnejših cerkvenih tekstov ni bilo v slovenščini; nosilec tekme z latinščino je bila namreč pri nas — nemščina. V taki zvezi našteva avtor mimgrede celo tujejezično (nemško ali latinsko) književno delo na naših tleh.

Literarna aktivnost ni vedno odmev osebne nadarjenosti, ampak često odmev političnega in socialnega ustroja, ki ga mora zato moderna slovstvena zgodovina upoštevati bolj kakor dosedanji naši slovstveno-zgodovinski pregledi. Kidrič je s temeljito sistematiko izčrpal vse politične in socialne momente, ki utegnejo vplivati na tako ali drugačno kulturno stanje. Zlasti literarno uboštvo pred 16. stoletjem in v 17. stoletju je na ta način postalo popolnoma umljivo. Seveda se zunanji dogodki vpoštevajo le do potrebne mere. Tridesetletna vojna, ki so jo doslej po krivici navajali v opravičilo polstoletnemu molku, se po pravici niti ne omenja, saj je med tem dolgim slovenskim molkom «poleg latinske tudi nemška literarna produkcija Kranjcev že nenavadno naraščala». Tudi pri protestantizmu je zadoščalo, če je avtor podrobneje orisal širjenje nove struje le do 1548, kajti njen nadaljnji razvoj se že tako zrcali v književnem delu in uspehu.

Ker je imela slovenska knjiga pri oblikovanju Slovencev v zavestno narodno skupino važno, če ne najvažnejše vloge, se mora uvaževati ne samo literatura (produkcija z umetniško ambicijo), ampak tudi pismenstvo in književnost, torej tudi cerkveni, šolski in poljudno strokovni repertorij. Táko vseskozi preporoditeljsko obravnavanje si je osvojil Kidrič. Sprejeti je treba njegovo

tezo, da mora biti cerkveni književnosti dodobra zadoščeno, preden more nastati druga; šele takrat, ko neha cerkev biti edina ustanova, ki lika jezik in vzdržuje književno tradicijo, more zgodovinar prekiniti z upoštevanjem cerkvenega repertorija (LZ 1927, 453). Ker ne sega prvi snopič tako daleč, ko se je to pri nas že zgodilo, je seveda dobršen del posvečen tej stroki slovstvene manifestacije, tembolj, ker sta obe veliki v tem snopiču obdelani razdobji izrazito verskega značaja.

Za oceno cerkvene književnosti pa je bilo nujno neko merilo, t. j. minimum tekstov, ki so bili potrebni. To potrebo je Kidrič prav spretno določeval s splošnim kulturnim stanjem, posebej pa še z ugotovitvami primerjalne književnosti. Serija cerkvenih tekstov v 15. stoletju n. pr., ki so jo drugod imeli že splošno prevedeno v narodne jezike, je bila pri nas bolj kot pomanjkljiva.

Če že cerkveno nabožni teksti pričajo, «da so iskale podzavestne energije malega naroda prostorčka na solncu višje kulture» (LZ 1927, 452), ni dvoma, da so šolski pripomočki in drugi strokovni tiski še važnejši znanilci stremjenja po višji kulturi in zato potrebni vsega uvaževanja.

Posebno pažnjo je posvetil Kidrič tretjemu in petemu poglavju, ki sta v zgodovini slovenske slovstvene zgodovine ne le po metodi, ampak tudi v meritornem pogledu nekaj novega; tretje je sinteza protestantske, peto pa ocena rekatolizacijske in katoliške dobe. Zgrajeni sta čisto enako in simetrično, o čemer pričajo že enaki naslovi nad črto. Taka zgradba je omogočila dosledno in prav zanimivo primerjanje obeh dob. Ne glede na to, da je katoliška doba trajala najmanj trikrat tako dolgo kot protestantska, je vzporeditev pokazala zanj ne baš razveseljive ugotovitve, ker se skoro na nobenem področju ne more ponášati z napredkom, pač pa marsikje z občutnim nazadovanjem. Že splošni kulturni nivo je bil nižji kot v 16. stoletju: ne šolstvo, ne tiskarstvo, niti biblioteke ne vzdrže primerjanja z istimi ustanovami v protestantski dobi; tudi izobrazba književnikov katolikov je bila manjša od one, ki so je bili deležni protestantski pisci. Položaj nemščine se je v 17. stoletju in v prvi polovici osemnajstega ojačil. Če je tedaj celo cerkveni književnosti sorazmerno mnogo manjkalo, da bi mogla tekmovati s protestantsko, je razumljivo, da je tudi šolska knjiga imela tedaj «manj zaslonbe nego v ideologiji protestantizma». Jezikovni problem za epigrafiko in akte se ni premaknil z mesta, tako «da se je smela še vedno ponoviti informacija Trubarjeva, Valvasorjeva ali Hipolitova, da se rabi za vse take posle nemščina». Nič boljše ni bilo z literaturo in znanstvom, Od narodnih znanosti se je sicer začela razvijati zgodovina (Schönleben, Valvasor), nekoliko celo slovstvena zgodovina (Valvasor), filološka pomagala pa so kazala najmanj vidnega napredka. Prav tako je v formalnem oziru šlo marsikaj nevarno rakovo pot. Odnos do Slovencev in Slovanov še ni bil razjasnjen; gradiva, ki bi kazalo na zavest o slovenski celokupnosti, je bilo v izjavah polihistorjev in pisateljev katoliške dobe manj kot v beležkah slovenskih protestantov. Razmerje književnosti do družbe ni bilo več tako idealno kot takrat, ko so se deželni stanovci na Slovenskem s tako vnemo zavzeli za procvit slovenskega tiska (biblija). Krivico pa bi delali rekatolizatorjem, zlasti pa poznejšim mirnim katolikom, če jim ne bi priznali, da so, čeprav s precejšnjo zamudo, končno le «zasidrili slovensko knjigo tako, da opasnost popolnega zastoja ni več pretila».

Med navedenimi in poudarjenimi vidiki je cela vrsta takih, ki jih tradicionalna slovenska slovstvena zgodovina ni upoštevala; v taki zvezi pa jih sploh ni še izrabila.

Taka je torej v glavnih obrisih prva sinteza slovenskega književnega in kulturnega življenja v starejši dobi. Jasno je, da čez noč ni mogla nastati. Mnogo težaškega dela je bilo treba prej opraviti in večji del ga je opravil v 25 letih Kidrič sam. Njegove znanstvene razprave, monografije in biografije, recimo od Trubarjeve biografije (v celjski Domovini 1908) pa tja do Razvoje linije slovenskega preporoda (v Razpravah V—VI, 1929) jasno kažejo, kako sistematično si je utiral pot: vsi njegovi tiski (v kronološkem redu so zbrani v pravkar izšli Zgodovini slovenske univerze 512—514) tvorijo celoto brez ponavljanj; dognanja v njih je mogel skoro brez korekture sprejeti v svojo knjigo.

Predsodek pred slovstveno zgodovino v šolski knjigi, ki je naše izobražence oviral, da se zanjo niso dovolj zmenili, je z Matično publikacijo, vsakomur dostopno tako glede stroškov kakor glede lahko umljivega prikazovanja, odstranjen. Pa tudi v šolo bi sodil tak način obravnavanja naše slovstvene in kulturne zgodovine, ker bi dijak utegnil več pridobiti od sinteze kot od biografij in bibliografij.

Nekaj tiskovnih pomot je zabeleženih zadaj na platnicah; na str. 111 je treba letnico 1688 kot začetek verskih iger v Rušah popraviti v 1680 (prim. Slov. biogr. leksikon 573); na straneh 62, 64 in 68 mora stati zaradi doslednosti nad črto «protestantske (knjige)» in ne «slovenske». Praktična novost so letnice brez pike in brez označbe «leta», oziroma «l.». M i r k o R u p e l.

Dóktorja Francéta Prešérna Zbrano delo. Uredila Avgust Pirjevec in Joža Glonar. V Ljubljani MCMXXIX. Založila Jugoslovanska knjigarna. Strani XXXI + 295.

Spričo pomembnosti, ki jo ima za nas Prešernovo delo ne le po posameznih pesmih, ampak v celoti, smo že dolgo želeli take izdaje Prešerna, ki bi v eni knjigi obsezala celokupno njegovo pisano in tiskano izročilo, izdaje, ki ne bi bila le podoba svoje dobe in razmer, ampak nepotvorjen obraz pesnika. Generacijam pred nami iz zunanjih in notranjih razlogov ni bilo дано, uresničiti teh stremeljenj, in pričujoča knjiga je prvi poskus, dati vsega Prešerna. Kako je ta poskus uspel?

Od Uvoda k Prešernovemu Zbranemu delu bi pričakovali, da bi nam dal še v nekem bistvenejšem kot zgolj aritmetično dobessednem smislu vsega Prešerna. Iz življenja in dela pesnikovega naj bi povzel njegov duševni lik, očrtal vznik, rast in dozorev umetnika in pokazal slovenski značaj in občečloveški pomen njegove umetnosti. Obenem pa naj bi bil pojasnilo in dopolnilo vsej izdaji. Teh pričakovanj Pirjevčev uvod ni izpolnil. Je le bled in nedoločen očrt Prešerna in dobe, ki priča, da ga je avtor napisal, preden se je doboril do lastnega odnosa k pesnikovemu svetu. Tam, kjer naj bi segel v globino človeškega, zabrede naravnost v banalnost in si mora pomagati s kurioznimi stilizmi in splošnimi stavki. Taki so odstavki, kjer se na primer ustavi ob Prešernovem iskanju žene, ali kjer se razgovori o posameznih pesnitvah ali o značaju pesnikove umetnosti. Slovenstvo se menda Prešernu indirektno sploh odreka, češ, da je «objektiven, misleč duh, ki ni vezan ne na kraj, ne na čas, ne na narod in ne na osebo» (str. XXXI.). Značilno je, kako se avtor loteva Prešernovega problema od najrazličnejših strani, ne da bi tudi eno samo vsaj sumarično obdelal, na primer o pesniških oblikah (str. XV.) ali o motivih (str. XVIII.). Ker je brez hrbtnice, ga tudi literatura o Prešernu ni mogla podpreti, ampak ga le še duši, čeprav se dá dokazati, da je ni vse pregledal.

Ta uvod še zdaleka ni izraz sedanjih dognanj in doživetij ob Prešernu. Bolj od vsega se je maščevalo, da sta šla urednika mimo Žigona. In vendar